

SOPRON VÁROS (ÉS VOLT URBÉRES KÖZSÉGEI) EGYKORI
ERDEINEK TÖRTÉNETE (XIII - XX. SZÁZAD).

dr. Csapody István

Sopron város egykori erdőterületére vonatkozó legrégebb adataink a XIII. századig nyulnak vissza. Bár feltehető, hogy a város közvetlen környékén elterülő kertekkel, szántókkal, rétekkel és szőlőkkel együtt egyes erdőfoltok is már soproni lakosok tulajdonában voltak, a köz birtokszerzését valójában IV. László 1277 I. 17-én kelt oklevele indította meg. Ez az oklevél ugyanis, amely Sopront kivette a megyei ispán joghatósága alól és szabad királyi város helyé, azaz várossá nyilvánította, a városhoz, mint jogi személyhez csatolt a mai Lövérek helyén lakott királyi nyilasok által birtokolt Lövérek vidékét és a mai károlymagaslat, Várhely és Nándormagaslat környékén fekvő szántók, gyümölcsösök, szőlők és erdők ama részeit, amelyek még nem voltak a soproni lakosok birtokában. Ezek az erdőrészek képezték valószínűleg Sopron első erdőbirtokát (13: p. 31-2).

Az első adományozástól kezdődően a város erdőbirtoka részben további adományozás, részben vétel útján gyarapodott. Feltehető, hogy még IV. László adományaként került a város birtokába a mai Héttűkkfa, Várhely és Ultra környéke, amely 1277-ben még királyi várföldként szerepel, de III. Endrének 1291-ben kiadott oklevele már Sopron város tulajdonaként említi. Valószínűleg vásárlás útján jutott a város a Nándormagaslattól délre és nyugatra, egészen a Büdösforrásig és Istenszékéig elterülő, középkori okleveleinkben gyakran szereplő Egered nevű birtokrészhez. Ugyancsak vásárlással került a város birtokába az említett egeredi erdőnek legnyugatibb része, a Házhegy, Tövisstűveg, Ferencforrás és Kányaszurdok vidéke is (1355). Míg a déli részeket (a Kecsepatak környékét és a Harkával /ma Magyarfalva/ határos részeket) Harkai Péterről és fiától, Istvántól vették meg 1389-ben 200 font dénárért, örökáron a soproniak. Innen származtatható az erdő rész német "Pfenningwald" neve.

Az Ágfalvától nyugatra fekvő erdőket, Ágfalvával együtt a Dági család birtokolta (vö. 9: p. 114-130). A család tagjaitól, névszerint Dági Péter és fia Miklóstól 1050, Dági Lőrinc és fia Jánostól 713, és Dági Lőrinc leánya Anna asszonytól 475 aranyforintért a város 1377-ben vette meg (13: p. 32). Körülbelül ebben az időben, Nagy Lajos király adományozta a városnak a Brennberg környéki erdőket (12: p. 63). A mai Hidegvizvölgy környékét és a Ligeterdőt Sopron jóval később, csak 1547-ben vette meg Lépesfalvával (ma Loipersbach) egyetemben.

A várostól keletre és északra elterülő erdők közül, időrendi sorrendben elődeink elsőnek a Balf körüli erdők egy részét kapták meg a falu

végével együtt Róbert Károly királytól, hű szolgálataik elismeréséül. A falu másik felét a szárhalmi erdő keleti részeivel 1366-ban vették meg Ikervári Péter fiaitól, Jánostól és Páltól (13: p. 33). A szárhalmi erdőnek a mai Tómalom körüli részei a középkorban a mai Kőhida táján lévő Págya (~ Pátya) nevű birtokhoz tartoztak. A birtokot a soproniak Págyai László özvegyétől 1324-ben vásárolták meg. A XIV. században, pontosabban 1385-ben került a város birtokába a mai Burgenland területére eső Fertőmeggyes (ma Mörbisch) község is, a hozzá tartozó erdőkkel, Nagy Lajos leánya, illetőleg Zsigmond felesége, Mária királynő adományából. A Dudlesz erdőt (Tadleswald, Durlaswald) Kelénpaták községgel (ma Klingenberg) együtt 1416-ban Sopron város polgárai a bécsi Wiesbacher családtól vásárolták meg.

A Dudlesz erdő illetőleg a soproni hegység területére eső lépesfalvi erdők megvételével Sopron város birtokainak - s azon belül erdőbirtokállományának - megszerzése befejeződött. A hozzávetőleg 15000 kataszteri holdat kitevő erdőtest Sopron város és nyolc urbéres községe, nevezetesen Harka (melynek honfoglaláskori nevét csak 1947-ben változtatták át indokolatlanul Magyarfalvára), Sopronbánfalva, Ágfalva, Lépesfalva (ma Loipersbach), Kelénpaták (ma Klingenberg), Fertőmeggyes (ma Mörbisch), Balf és Kőpháza körül tertült el. A középkor végén illetőleg az ujkor elején kialakult eme tekintélyes erdőbirtok - kisebb-nagyobb területi változással - 1945-ig maradt Sopron város illetőleg az urbéres községek tulajdonában és rendelkezése alatt. Az évszázadokon keresztül fenntartott tulajdonjogi viszony gyökeresen csak akkor változott meg, amikor a 600/1945. M. E. és az 5600/1945. F. M. sz. rendeletek alapján Sopron város erdőbirtoka (a hozzá tartozó kőbányákkal, fűrészüzemmel és faraktárral) állami tulajdonba került, és lényegében a Tanulmányi Állami Erdőgazdaság erdőterületének számottevő részévé szerveződött.

Sopron város és egykori urbéres községi erdeinek közel hét évszázados történetét célszerűen, az eddigi kutatások alapján, négy nagyobb korszakra oszthatjuk. Ezek a következők:

I. Az első okleveles adatoktól 1837-ig, Oderszky János erdőmester jelentéséig.

II. Oderszky jelentésétől (1837) az erdőtvény megjelenéséig, 1879-ig.

III. Az erdőtvénnytől (1879) az első világháborúig (1914). Ezt a korszakot Muck András korának is nevezhetjük.

IV. A két világháború között (1914 - 1945). (1)

Az alábbiakban az első három (I-III) korszak vázlatát következik.

I.

A város és urbéres községeinek erdőgazdálkodását a XIX. század 70-es éveitől, de fokozottan történetének első korszakában, a város polgárainak és az urbéres községek lakosságának épület és tűzifa szükséglete határozta meg. Zugn Nándor, aki Házi Jenő nyomán (8) a város lakosságát 1500 körül háromezer lélekre (13:p.1), a hét urbéres községét pedig ezer főre becsüli (13:p.34), kiszámította, hogy az akkori erdőbirtokok a lakosság közszükségletét bőven fedezték és "egy családra évenként kb. 18.75 m³ fa jutott, ami akkoriban legalább tíz, jókora szekérrakományt tett ki, és mai mértékben 25 úrméternek vagy 125 métermázsza fának felel meg" (13:p. 34).

Nem így állt a helyzet az épületfával, amely csak részben fedezte a szükségletet. Az állományok ugyanis zömükben keményfa-erdők lévén, csupán az építkezéshez szükséges keményfát tudták bőven szolgáltatni, a fenyőfából, puhafából való minden építőanyagot kénytelenek voltak idegenből vásárolni (1404, 1420, 1427/28. évi számadástörvények. Vö. 8: II/2, p. 296, 309, 377).

Az erdőbirtokot, amely vagyonszösségi alapon közbirtokossági erdő volt, a város polgárai úgy hasznosították, hogy a termelési költségeknek megfelelő csekély váltságdíj fejében az őket terhelő adóval egyenértékű épület- és tűzifát kaptak; az urbéres községek lakói pedig az urbéres telkeknek megfelelő mértékben részesültek az erdő termelvényeiből. Az erdővel egyébként a város tanácsa illetőleg a községi eljárás foglalkozott.

A város tanácsát az évről-évre április 25-én, Szent Márk napján összehívott, a polgárok összességéből álló ún. közgyűlés választotta. A városi önkormányzat feje a mindenkor polgármester és a városbíró voltak (Ambtluett), akik a melléjük rendelt 12 tanácsurral (Ratherren) a belső tanácsot képezték. Ez a belső tanács vitte a város ügyeit, fontosabb kérdésekben meghallgatva a 24 tagból álló külső tanácsot, a Vierundzwanziger-t.

Ennek a tanácsnak az erdővel kapcsolatos intézkedései elsősorban védelmi jellegűek voltak. Anélkül, hogy ezen védelmi intézkedésekre részletesen kiterjeszkednénk, szeretnénk utalni arra, hogy már 1455-ben olyan tanácsjegyzőkönyv születik, amely intézkedik az erőtűzek megakadályozásáról. Noha a városi erdő elődeink faszükségletét bőven fedezhette, a polgárság az oknélküli vágást igyekezett megakadályozni, (1535. évi jegyzőkönyv 21. pontja). Példának álljon itt az 1541. évi közgyűlés egyik felszólalása: "Nőtlen embernek és nem soproni polgárnak nagy büntetés mellett tiltassék meg, hogy - mint ez gyakran történik - maguknak és további eladásra fát vágjanak a város erdejében és a főtisztviselő uraknak erre különös gondjuk legyen, mert ebből az erdők nagy pusztulása származik" (8: II/2, p. 280).

Az erdők védelmének és a használatok korlátozásának még hatékonyabb eszköze volt az a rendelkezés, hogy az erdő egy-egy részében a vágást megtiltották és ott nemcsak az épületesfát, de a tűzifa termelését is csak a hatóság engedélyezhette. Ezek az időről-időre kijelölt erdőrészek voltak a védett erdők (panwald, panholtz), amelyekről először 1455-ben, a Dudlesz-erdővel kapcsolatban történik említés (8: II/2, p. 177) és ettől kezdve gyakran megismétlődik (pl. 1526-ban, 1541-ben stb.). A rendelkezés azért figyelemreméltó, mert belőle megállapítható, hogy a kúbéri társadalom bomlásával, a középkor vége felé a soproniaknak már kétféle üzemmódu erdejük volt. "Az egyiket azok az erdőrészek alkották, amelyekben a polgárok és valószínűleg az urbéresek is tűzelőjüket vághatták. Ezeket főleg kisebb méretű sarjakból nőtt fák alkották. A másik nagyobb méretű, öreg fákból állt, amelyek között bizonyára sok volt a magról kelt és amelynek a felujtása is legalább részben magról történt természetes uton és amelyekben csak engedéllyel lehetett fát vágni. Előbbi a mai sarjerdőnek, utóbbi a mai szálerdőnek felelne meg." (13:p. 41).

Itt érdemes megemlékezni arról is, hogy a panholz, azaz védett erdő ellenlábasa a freiwald volt, például Ágfalva és Lépesfalva között, de nyilván máshol is, ahol - egyéb erdőttestekkel ellentétben - a tűzifát szabadon (frei) vághatták.

A XV. és XVI. századi városi erdőgazdálkodás fahasználati módjairól alig tudunk. Bár egy 1526-ból származó jegyzőkönyv (8: II/2, p. 200) arról tesz említést, hogy a Pintytetőt (Kogl, Finkenkogel) Kolb Gáspár városbíró (e család vezetéknevét őrzi a mai Kóp-háza község nevének első tagja) teljesen, azaz tarra vágatta. Az egész polgárság azon nyomban tiltakozott az eljárás ellen és kérte a város vezetőségét, hogy "jelöltessenek ki a fák különféle helyeken és egy helyen ne pusztítsanak el minden fát". Ha ebből messzemenő következtetést nem is vonhatunk le, bizonyos, hogy elődeink erdővédelmi megfontolásokról már akkor a mai kor számláló üzemmódja alapján kivánták értékes, tilos erdeiket használni és tiltakoztak a tarvágás ellen.

Az erők korai fafajösszetételére nézve pontos ismereteink nincsenek, mert sehol a jegyzőkönyvekben fafajok megemléítését nem találjuk. Csak számadástörödékekből következtethetünk arra (vö. 8), hogy a város erdeiben nagyobb terjedelmű fenyvesek nem voltak; az erdőket bükk, gyertyán, tölgyek, cser, nyír és rezgőnyár állományok alkották. Feltehető, hogy az erdők fafajösszetétele idegen fafajok behozatala által századokon keresztül nem is nagyon változott s így az 1736-ból származó leírás (11a: I, p. 697) az ennél jóval korábbi viszonyokat is főbb vonásokban tükrözi. E leírás szerint - amely hivatalos vizsgálat nyomán született - a Lépesfalva határában fekvő Teifgraben mindkét oldalán a tölgyön kívül nyír, rezgőnyár, gyertyán és hárs volt ta-

lálható. Az első és második halomnál bükk és tölgy, a Hermesz és Rámmel árokban tölgy. Általában a hegyvidék uralkodó fafájának a tölgyet (nyilván a kocsánytalan tölgyet) mondja, s a bükk említése az első írásos bizonyítéka bükkállományok egykori nagyobb kiterjedésének. A hár megnevezése is érdekes, ez is több volt a multban ezen a területen, mint napjainkban.

Az 1736 novemberében készült, említett leírást - fafajmegoszlás tekintetében - szerencsésen egészíti ki félszázaddal később Sárközi András városi mérnöknek 1787-ben 1" = 100° méretarányban elkészített és Sopron város erdőségeiről eddigelé ismert legrégebbi ránkmaradt erdőterképe, illetőleg az ehhez csatlakozó kimutatás és leírás. Sárközi András térképével Firbás Oszkár kitűnő tanulmánya (7) foglalkozik, itt ezért csak utalok rá. Mindencsetre a térkép a mai hegyvidéki erdészet 8100 khold kiterjedésű területét öleli föl és a keményfa erdőket 36,8%-ra, a lágyfa erdőket 39,6 %-ra, a vegyeserdőket 23,6 %-ra becsülte. Korosztályok megoszlása szerint az erdők 44,4 %-a volt 1-10 éves, 37,9 %-a 11-20 éves, 11,9 %-a volt 21-30 éves és mindössze 5,8 %-a volt 32 évnél idősebb állomány.

Az erdők korviszonyai a XVIII. században tehát már tipikusan sarj-erdőgazdálkodásra mutatnak s a szálerdő mindössze 131 kholdra zsugorodik össze. Középerdőnek csak nyomai találhatóak és a vágásokban visszahagyott több-kevesebb hagyásfa alig tekinthető középerdő kialakítására irányuló céltudatos tevékenységnek. Legrosszabb állapotban a városhoz közel eső és a harkai, bánfalvi erdők voltak. A pöcsi dombot (Zaufsigt) csak cserjés takarta.

Elmondottakból kitűnik, hogy a város bár a XV. századtól kezdve állandóan arra törekedett, hogy erdeit védje és az oktalan erdőpusztításokat tilalmazza, törekvése nem sok eredményt hozott a XVIII. század elejéig. Nagyon helyesen állapítja meg Tamás József (12:p.5), hogy azok a kisebb vágásterületek, amelyek a város polgárai illetőleg az urbéresek tűzifa és épületfa szükségleteinek kielégítése során keletkeztek, ekkorra már összefolytak, tehát nagyobb területre terjedtek ki. A jobb talajokon gyorsabban, a gyengébb termőhelyeken és gerinceken lassabban fejlődő, különböző koru, de soha magasabb vágáskort elérni nem tudó, sarjfiatalosok keletkeztek és ezáltal két és fél évszázad alatt tarvágásos sarjerdő üzemmód fejlődött ki, amelyhez a legeltetés és alomszedés is járult. Ma már nyilvánvaló előttünk, hogy az állományok termőhelyének leromlását nagyban elősegítette az akkor közép-európaszerthe elterjedt szemlélet, mely szerint "a fiatalosokban gyakran előforduló és a tölgy fejlődését károsan befolyásoló nyireket, rezgőnyárákat, gyertyánokat, hársakat tűzzel-vassal irtották". A korszellem tükröződik abban is, hogy a városgazdából és a két, erdőügyekkel megbízott tanácsurból (Waldherren) álló bizottság a tarvágásos üzemmódot a könnyebb ellenőrzés és kezelés miatt intézményesítette (1736. évi leírás 3. bekezdés).

Az egyre növekvő fainség a város vezetőségét egy sor fontos intézkedés megtételére készítette. Mindenekelőtt a már korábban tilalmazott erdők védelmének nagyobb érvényt szerzett, a közeli erdőkben minden használatot betiltott, a kihágásokat súlyosan megbüntette. Takarékosági intézkedést jelentett a vágásokban heverő törzsek feldolgozása és a faanyagnak a vágásokból legkésőbb Gergely napig (március 12) történő kiszállítása. Felléptek a legeltetés ellen és a fahasználatokat a város saját embereivel, nem részért, hanem készpénz ellenében végeztette. A tarvágások és térszakozás divatos alkalmazása következtében visszamaradó vágásterületeket néhol már mesterségesen erdősitették.

Az említett, zömmel adminisztratív intézkedések sajnos nem mindig kerültek végrehajtásra s az erdők állapota a XIX. század elejéig tovább romlott. Az erdészeti bizottmányt, amely ekkorra már a város erdőgazdálkodásáért felelt, a városi erdőmesteren kívül évről-évre ujraválasztották és ez is egyik forrása volt az egységes, következetes irányítás hiányának. Azt, hogy az erdőmester mennyire a hozzá nem értő városi tanács illetőleg bizottmány befolyása alatt állott, bizonyítja Pettkó József városi aljegyző 1805 évi október 25-én kelt husz pontból álló utasítása az erdőmester számára.

Lényeges volt ezért a városi erdők rendezésének, számbavételének és gazdasági irányelveinek kidolgozására való törekvés jelentkezése. Ezen az uton az első lépés Müller Dániel József városi mérnöknek 1818-ban készített térképe volt a Dudlesz erdőről, amely szerencsésen egészítette ki Sárközi korábban említett hegyvidéki térképét. A térképhez csatolt jegyzőkönyveket az udvari kamara 1823 március 19-én 8495 szám alatt jóváhagyta és sok értékes, itt nem részletezhető adatot őrzött meg számunkra. Fogycékossága volt viszont, hogy a leromlott soproni erdők megjavítására nem tett javaslatot. Az első ilyen okmány csak néhány évvel később, 1837-ből maradt ránk a második korszak kezdetén.

II.

Ez az okmány Odorszky János visegrádi erdőmester 1837 szeptember 19-én keltezett reviziós jelentése, amelyet ő Vizkelety Mihály kir. tartományi biztos június 30-án kelt rendelete értelmében (Soproni áll. lt. Fasc. XI. No. 4028) július 19-én kezdett meg és két hónapon át folytatott. Amikor Odorszky János 1837 szeptember 19-én Sopronból, hasonló megbizatással Kőszeg sz. kir. város erdőgazdálkodásának felülbirálatára Kőszegre indult, olyan részletes jelentést hagyott hátra a városi és urbéres erdők állapotáról, amelyből az akkori erdőgazdálkodás egész keresztmetszete megrajzolható. Természetesen jelen keretek között erre nincsen mód, inkább csak utalni szeretnék, hogy e kérdéssel a Soproni Szemle 1966 évi 4. számában részletesen foglalkoztam (5:p. 320-331).

E helyen csak hivatkozni kívánok arra, hogy Oderszky idejében a városnak 12067,2 khold erdeje volt, a város és nyolc urbéres községe között megosztva. Ebből a 30 éves vágásfordulóban kezelt sarjerdő 12014,7 kholdat tett ki, szálerdő mindössze 52,6 khold volt. Ha ehhez az erdőterületek közé beékelte kulturterületeket (381,3 khold) és a marhahajtó csapákat is (363,7 khold) hozzászámítjuk, összterületként 12812,3 kholdat kapunk, amelynek gondja ekkor már az erdőmesterre és a 12 erdőőről álló személyzetre hárult. Ezen kívül az erdészeti állományba tartozott a külön fatelep vezetője és a faraktárőr, akiknek kötelmeit ekkor már egy, 1831 július 29-én kelt 2934 számú tanácsi jegyzőkönyv rögzítette.

A fanemek tekintetében mai viszonyainkkal sok megegyezést találunk. A Dudlesz erdőt zömmel csertölgy, kevés kocsányos és kocsánytalan tölgy, továbbá sok boróka és cserje alkotta. A Szárhalmi erdő, amely a Tómalomig Balfhoz tartozott, sokban hasonlított a Dudleszhoz, csak még erősebben elpusztult és bokrosodott. Uralkodó fafaja a cser és molyhostölgy volt, gyertyánról a jelentés csak kis területen, az ugynevezett Bischofacker mellől tesz említést. A Szárhalomhoz északon csatlakozó Fertőmeggyes község urbéres erdeit nagyobbrészt cser és kocsánytalan tölgy alkotta, molyhostölgyről nem történik említés. A jegyzőkönyv és Hasenauer Márton városi mérnöknek 1835-ből származó, Oderszky jelentéséhez csatolt elaborátuma egyaránt panaszodik a sok nyír, rezgőnyár és boróka felverődése miatt, megemlékezik egy kevés gyertyánról és a Császár erdőben akácról (!), továbbá két helyen kevés fenyőről is. Ez utóbbi vagy fekete- vagy erdei fenyő lehetett. Erről állapítja meg Oderszky, hogy a "Pudwald"-ban gondozott állományát tarra vágták és 1805-ben tölgygel telepítették be. A balfi, kópházi és harkai kerületekről itt nem kívánok szólni. A hegyvidék mélyebben fekvő területein gyertyános - kocsánytalan tölgyesek és a Buchbründl, Tothesbründl környékén bükkösök állhattak. A Váristól az Ultráig és Brennbergig terjedő, tehát a Fáberrétet, a Kecsképaták környékét, Várhelyet, Madár-, Tacsí- és Tolvajárkot, a Tölgyesmocsárt, Kőhalmot stb. magában foglaló bánfalvi kerület kocsánytalan tölgyben, bükkben, gyertyánban és rezgőnyárban volt gazdag. Különösen sok bükköt említ a jelentés a Vashegy, Házhegy, Ultra és Hollergraben környékéről. Figyelemreméltó, hogy a Várhelyen akkor "egy nagyon szép, 64 éves erdeifenyves és egy hasonlóan szépen fejlődő jegenyefenyves állott, amelynek törzsmagassága 10-12 ölet is elérte és természetes ujlata is volt" (Oderszky jelentéséből).

Az erdei- és jegenyefenyvestől nem messze a térkép szelidgesztenyést tüntet fel; ezt azonban Oderszky idejében már tarra vágták és helyét tölgygel erdősítették be.

Az ágfalvi kerület, amely nagyjából a Kövesároktól a Tódl és Borsóhegy irányában az Asztalfőig húzódott, bükkben és gyertyánban volt a leggazdagabb. A fenyvesek erdei- és lucfenyvesek voltak, 15-28 év közötti korfokban, az 1800-1822 évekből.

Általában az állományok záródása 0,5 - 0,8 között volt. A fakészlet a multhoz viszonyítva csökkent, amit a külterjes sarjgazdálkodás mellett a tulhasználatok rovására írhatunk. Részletek mellőzésével, Oderszky jelentéséből megtudjuk, hogy az összes évi termelés 6902 öl hasábfa és 8413 rakat rózse volt. A rakatok 6 láb szélesek és 3,5 láb magasak voltak. Hasábfa-nak minősült a 2,5 - 4,0 hüvelyk vastagságu anyag hasítatlanul és a 4 hüvelyknél vastagabb anyag felhasogatva. Míg a rózserakatba a 2,5 hüvelyk alatti átmérőjű anyagot válogatták. A rózset a polgárok vagy részért, vagy pénzért elszállíthatták, a hasábfa azonban jórészt a fatelepre került, ahol kemény- és puhafa hasáb illetőleg dorong választékban elkülönítve került felmáglyázásra. A fatelepen tárolták egyébként a fűrészszelendő és a már fűrészelt anyagot is, amely a kimutatásban szereplő tetemes mennyiség után itélve a városnak jelentős hasznot hozott.

Oderszky jelentése és az azt követő időben természetesen nemcsak fahasználat, hanem más erdőgazdasági intézkedések is történtek. Mai értelemben vett felújítógázásokról és alátelepítésekről ugyan nem beszélhetünk, mesterséges erdőfelújítás azonban folyt. Erdősítésre persze csak akkor szánták el magukat, ha a leromlott állományok csökkent sarjadzási képessége miatt erre kényszerültek. A mesterséges felújítás zömben tölgyekkel történt, vetés útján. Vörös-, fekete-, erdei és lucfenyő telepítése ekkor még csak szórványosan fordult elő. A városi tanács kimutatása szerint erdőápolásra és telepítésre évente átlagosan 1200 forintot fordítottak.

Oderszky János által leirt és fentiekben igen kivonatossan ismertetett viszonyok főbb vonalakban az 1870-es évekig semmit sem változtak.

Oderszky javaslatait, amelyek a tulhasználatok tilalmazására, a legeltetés megszüntetésére és más rendszabályokra vonatkoztak, elfektették, vagy csak rövid ideig valószínűsítették meg. Az erdő, az ébredő kapitalizmusnak ebben a korai korszakában elsősorban üzletet jelentett a város vezetőségének. Az 1868-ból és 1870-ből származó polgármesteri jelentések pl. azt mutatják, hogy az erdő jövedelme 40053 forint és 79 krajcár, illetőleg 57537 forint 48 krajcár volt. A kiadás ezzel szemben 28917 forint 57 krajcár, illetőleg 34876 forint volt.

Pedig a városnak ebben az időben már képzett erdészei voltak. Az erdőmesteri tisztséget Oderszky idejében Rinaldi János, a fatelep vezetését Dorner Keresztély látta el. Rinaldit 1868 szeptember 5-én Hlavaček Frigyes wohnitzi kamaráerdész követte, aki tervbe vette a területek új felmérését, korosztálytáblázat készítését, szolgálati szabályzat megírását stb. Erre szükség is volt, mert mellette már három I. osztályu négy II. osztályu és öt III. osztályu erdőőr és több kerületi erdész működött. Szervezeti szabályzata el is készült és ránk is maradt. Belőle a járandóságok és illetmények pontosan megállapíthatók. Szervezeti felépítése Hlavačeknek

1873-ban a minisztériumba való távozása (Soproni áll. lt. Fasc. XXV. 1873/17507) és Scherffel Róbert főerdésznek erdőmesterré történő megválasztása után (Uo. Fasc. XXV. 1873/17616) is megmaradt.

A beosztott személyzettel e helyen nem kívánok foglalkozni, csupán megjegyzem, hogy az erdőhivatal időközben, 1864-ben erdőhivatali adjunktusként (Waldamtadjunkt) Wildner Jánost nevezte ki a városi erdők felmérésére és térképezésére. A földmérési és erdőbecslési munka 1869-ben a Dudleszben és a Szárhalmon, továbbá a balfi kerületben be is fejeződött és az erdőknek szigorú alapelvek szerinti fahasználati terve érdekében a város Michlitz Róbert einbenbürgi (Morvaország) erdésziskolai igazgatót és Hollán Frigyes gödingi erdőmestert hívta meg (Uo. Polgármesteri jelentés 1869).

Nevezettek az erdő általános képét a következőkben adják meg: "Nagy kiterjedésű, rosszul felujult tarvágások sorakoznak egymás mellé, mindinkább csökkenő mennyiségű kocsánytalan tölgy s egyre jobban terjedő gyertyán, nyír és rezgőnyár eleggyel. Ezt a képet szakitják meg a mindenestre telepítésből származó, jól fejlődő, magról kelt 20 - 30 éves, kisebb kiterjedésű kocsánytalan tölgyes állományok, különféle fenyőfajokból kipótoltt, többé-kevésbé elfogadható lomb sarj fiatalosok s azok a kisebb 15 - 40 éves, elegyetlen fenyőcsoportok, amelyek természetes úton illetőleg mesterséges telepítésből származtak". Javaslatuk a soproni erdők gyökeres átalakítására irányult és a németországi luc-, illetőleg a morvaországi erdei fenyő monokulturák mintájára a luc-, az erdei és a feketefenyő, kisebb részben pedig a jegenyefenyő tömeges megtelepítését ajánlották. Ezért 1870 a fenyvesítés kezdete Sopronban s így fordulópont a város erdőgazdálkodásának történetében.

III.

Az 1870-es év, mint történetünk harmadik "etappe"-jének kezdete, fordulópontot jelent azonban a fenyvesítés megkezdésén túlmenően azért is, mert a revízió által adott javaslatok mellett ekkor készül el az első ideiglenes soproni üzemterv, felemelt vágásfordulóval, tarvágásos üzemmóddal és a lucfenyő erőteljes alkalmazásával; továbbá fordulópontot jelent az 1871-ben megjelent országos érvényű LV. törvénycikk az erdőterületek arányosításáról és tagosításáról, majd az üzemterveknek 1876-ban Pausinger János miniszteri biztos és Slatinsky Adolf hercegi erdőmester részéről történő felülvizsgálása és legvégül az 1879. évi XXXI. tc., vagyis az új erdőtörvény.

Ennek az új erdőtörvénynek eredményeként született meg az az urbéri rendezés is, amely Sopronban 1879-ben ért véget s amely az urbéres erdők ügykezelését az urbéres erdőbirtokosságokra bízta. Ezáltal a város tulajdonában maradt erdőkben az eddigi urbéri jelleg is megszűnt. A város birtokos polgárai lemondtak az erdő után élvezett ingyenes fajárandóságukról, "az urbéres községek urbéreseinek legeltetési és faizási joguk megváltására pedig a város megfelelő erdőterületeket hasított ki" (12: p. 68).

Az egész korszakot azonban még az új erdőtörvénynél is erőteljesebben befolyásolta az a körülmény, hogy 1872-ben, fiatal erdészsegédként a város szolgálatába szegődött Muck András, akinek korszakos működése a soproni erdők arculatán mindmáig maradandó nyomot hagyott.

Muck András működéséről, amely messze meghaladta az előtte működő Scherffel Róbert erdőmester, valamint az 1882-től 1888-ig ezen állást betöltő Bisell Gyula, és az 1888-tól 1908-ig működő Kellner György, majd utóbbinak halálával az erdőmesteri széket megöröklő Zögn Nándor (1908 - ?) hatását, a közeljövőben megjelenő részletes tanulmányomban kívánok szólni (Soproni Szemle, 1967 évf.). Csupán megemlítem, hogy Muck András erdeink megjavítása és ápolása terén kifejtett félévszázados látkadatlan munkálkodása, amely egybeesett az üzemterv szerinti gazdálkodás kezdetével, gyökeresen új korszakot jelentett a városi erdőgazdálkodás történetében. Első intézkedései közé tartozott a már Rinaldi javaslatában is szereplő legeltetési és alomszedési korlátozások határozott megszigorítása és azok gyakorlati érvényesítése (1883), továbbá a 30 éves vágásfordulónak 40, majd 60 éves vágásfordulóra való felemelése (1885), az elgyertyanosodás elleni küzdelem és a fenyvesítési program érvényre juttatása. Működésének gerince az erdőművelés előtérbehelyezése volt, a merkantilista fahasználattal szemben. Nevéhez fűződik az 1885 évi részletes üzemterv is.

Muck András és üzemterve sok évtizedre meghatározta a város fajpolitikáját. Elképzelésében központi helyet foglalt el a végképpen leromlott sajrállományok fenyőerdővé való átalakítása. Bár az erdei és lucfenyő a nyugati részeken őshonosnak volt tekinthető s voltak is belőle kisebb állományok, a vörösfenyőt pedig már 1844-től, a feketefenyőt 1867-től kezdődően ültették (1: p. 8), idős és középkorú nagyobb fenyőállományokról nincs tudomásunk. Ezért 1880-tól megindult a nagyméretű fenyvesítés, különösen luccal.

Kétségtelenül, hogy az akkori szemlélet hibáztatható azért, hogy a fenyvesítés során a lucot olyan termőhelyekre is betelepítették, amelyek erre semmiképpen sem voltak alkalmasak. Ezek a nem megfelelő termőhelyre telepített lucosok estek először áldozatul a nagy szárazságnak, az ennek nyomán fellépő szukárosításnak és a gyökérrontó gombák pusztításának. Kevesebb

kár érte a vörösfenyőt, amelyet elszórtan és előszeretettel pótlásra, továbbá nyiladékok szegélyezésére használtak fel, valamint a feketefenyőt, amelylyel kapcsolatban nem hangzott el az "erdei fenyő bélszu" és az Evetria elleni panasz sem. Ebben az időben telepítették először a soproni hegyvidéken a duglászfenyőt és a simafenyőt is (l: p. 10).

A fenyőcsemeték megtermeléséhez szükséges magvakat legtöbbször bécsi vagy bécsujhelyi magkereskedőktől vásároltak (Soproni állt. lt. Fasc. XXV. 1886/23025, 1888/23808/és csemetekertekben maguk nevelték. A nagymennyiségű csemete megtermelésére két nagyobb (városi és zsilipárki) és több kisebb, ugynevezett vándorcsmetekertet létesítettek, sőt még magpergetőt is építettek magtárolóval együtt a mai Fenyves szálló előtti öreg tölgyesben.

A fenyőcsemeték mellett kocsánytalan tölgyet, juhart, kőrist, gledicsiát, zselnice meggyet, akácot is neveltek. Az ekkor fellendülő szlávön tölgy kultusz ápolására Dél-Magyarországról illetőleg Horvátországból is hozattak makkot (Uo. Fasc. XXV. 1894/25452/. Az a körülmény, hogy akadt gyertyán- és hárs csemete vásárlásra is példa (Uo. Fasc. XXV. 1870/16365/ arra mutat, hogy a korábbi nézetek felszámolásával felismerték az alsószintű árnytűrő fafajok erdőművelési jelentőségét.

Az erdősitések során a lucot és az erdei fenyőt legtöbbször monokulturában telepítették, noha Muck András az elegyítés meggyőződéses híve volt. Tőle származnak az erdei fenyő - feketefenyő és vörösfenyő foltonkénti elegyítései, a vörösfenyőnek az állományba elszórtan és a pótlásra szoruló fiatalosokba történő alkalmazása, továbbá a helyes esztétikai érzékkel kialakított vörösfenyő fasorok.

Az állományok átalakítása során történtek intézkedések a cser visszaszorítására és az akác megtelepítésére is abból a célból, hogy ezen két gyorsan növő fafajjal foltozzák ki a sarjakról csak nehezen és hézagosan felujult sarjfiatalosokat. Az átalakítás mindenütt megindult, kivéve a harkai kerületet, ahol kellő munkaerő nem állott rendelkezésre.

Az állományátalakítások zöme mesterséges erdősitéssel, tarvágás után történt. De igen érdekes volt az a szokás, hogy itt-ott a vágásokban, kataszteri holdanként kb. száz darab javatorzset visszahagytak a következő fordulóig, hogy a nagyobb méretű fa megtermelése mellett bő makktermést és kedvező természetes felujulást biztosítsanak (a középerdő elve).

Ami a fahasználatot illeti, az 1885 évi új üzemterv utáni időben, pl. 1887-ben a város 10857,82 kh erdőterületéből 260,64 kh-t termeltek le (Polgármesteri jelentés 1887:86). A termelésből faraktárba szállítottak innen 5460 m³ hasáb és 6224 m³ dorongfát. Ebből a városnak főhasználatként 69512 forint, mellékhasználatként 8328 forint, összesen 77937 forint jövedelem jutott. Ha ebből levonjuk a 37093 forintnyi kiadás összegét, a város tiszta jövedelme 40843 forintban adható meg. A fahasználatok és a város pénzgazdálkodása fentiekhez hasonlóan alakult a következő években is.

Annak megállapítása, hogy a jövedelmet valóban az erdőművelésre fordították-e vagy pedig ez csupán indokolásul szolgált a veszteséggé váló városi gazdálkodás mérlegének egyensúlyba hozására, jelen keretek között nem elemezhetők. Mindenesetre a kettő összehangolása érdekében kellett valószínűleg az 1885 évi üzemtervet egyes részeiben 1895-ben, elkészülte után 10 esztendővel a revízió során módosítani és a rohamosan meginduló kapitalista vállalkozások, a soproni iparosodás, a századforduló nagy építkezései (Baubank) költségeinek fedezésére bizonyos áldozatokat hozni. 1895/96-ban építették meg Muck András tervei szerint a Városligetbe vezető kocsitutat is (Polgármesteri jelentés, p. 35).

Muck András tevékenységének súlypontja a soproni hegyvidék területére esett és az 1879 évi urbéri rendezés után a városi közbirtokosság tulajdonából a város tulajdonába került szárhalmi és Dudlesz erdők alárendelt szerepet játszottak. Kevés kivétellel ezek az erdők kizárólag a város tűzifa ellátását szolgálták.

Az első világháború erdeink fokozottabb igénybevételét követelte és a munkaerőhiány jelentkezése miatt az erdőnevelési munkák elmaradtak. A háborút követő trianoni szerződés azután nemcsak az országot tette az európai államok egyik, erdőben legszegényebb országává, hanem Sopron város erdeiből is egyrészt Ausztriához csatolt. Új üzemterv vált szükségessé, új elgondolásokkal, számotvetve szegénységünkkel. Ez az új üzemterv 1925-ben, egy bizonyos mérvű gazdasági konszolidáció idején, Muck András működésének korszakát meghaladó időpontban született. A város erdőbirtoka ekkor kb. 8000 kh volt, nem számítva a Kövesároktól nyugatra eső 2000 kh-t, amelyet tulajdonjogának fenntartása mellett 1923 évi augusztus elsejével tanulmányi célból kezelésre a város falai közé érkezett selmecbányai Erdészeti Főiskola számára átadott. Az erdőtest öt üzemosztályra oszlott (A - E). Ezek közül az egyik 40 éves vágásfordulóval kezelt, jobbára tölgyből, cserből és akácból álló üzemosztály volt. A másikat 1800 kh-on 50 éves vágásfordulóban kezelt szálerdő tette ki. A másik két üzemosztály - összesen 6700 kh területtel - egy harmadát 50-60 éves sarjeredetű gyertyános, tölgyesek és kis részben bükkösök alkották. A harmadik harmadot mesterségesen

telepítették be fenyővel. Ennek, a két világháború közötti időszaknak erdőgazdálkodása azonban már éppen úgy túlhalad értekezésünk kitűzött határán, mint a felszabadulást követő korszak erdőgazdálkodási törekvéseinek elemzése.

IRODALOM

=====

1. Csapody István, Sopron város erdőgazdálkodásának 100 éve (1848-1948). 1955. Kézirat.
2. A Tanulmányi áll. erdőgazdaság története. 1962. Kézirat.
3. A Sopron megyei "Nagyerdő" története. Soproni Szemle 1963. évf. 217-226.
4. Adatok a Sopron megyei erdők 18-19. századbeli állapotához. Soproni Szemle 1964. évf. 163-165.
5. Sopron város erdeinek története Oderszky János jelentésétől (1837) Muck András működésének megkezdéséig (1872). Soproni Szemle 1966. évf. 320-330.
6. Firbás Oszkár, A legrégebb erdészeti térkép Sopronból. Soproni Szemle 1957. évf. 109-117.
7. Adalékok a soproni erdők XVIII. századbeli állapotához. Soproni Szemle 1957. évf. 276-281.
8. Házi Jenő, Sopron sz. kir. város története. Oklevéltár. Sopron.
9. Mollay Károly, Névtudomány és várostörténet. Dágtól Ágfalváig (1195-1416). Soproni Szemle 1961. évf. 114-130.
10. Képek Sopron történetéből. In: Sopron. Panoráma kiadó. Bp., 1965. 19-56.
11. Póda Endre, Sopron sz. kir. város monografiája. Forrásgyűjtemény. I-III. k. Sopron, 890.
- 11a. Tagányi Károly, Erdészeti oklevéltár. I-III. k. Bp., 1896.
12. Tamás József, A soproni hegyvidéki erdők történelmi fejlődése, leírása fafaj, elegyarány és korosztály viszonylatában napjainkig. 1955. Kézirat.
13. Zúgn Nándor, Soproni erdészeti régiségek. Soproni Szemle 1938. évf. 31-51.

Elhangzott az Erdészettörténeti Szakosztály 1966. évi március 14-i ülésén Sopronban.